

7

Tunteet ja hiljainen tieto asiantuntijatyössä

Kristiina Korjonen-Kuusipuro & Eerika Koskinen-Koivisto

Työelämässä ei ole riittävästi tilaa tunteiden ja hiljaisen tiedon yhteiselle käsittelylle. Aistietnografiseen lähestymistapaan perustuvien affektikorttien avulla on mahdollista tarkastella tunteita osana asiantuntijatyötä empatian ja arvostuksen ilmapiirissä. Menetelmä soveltuu esimerkiksi ammatti-identiteetin ja työn arkeen kuuluvien roolien ja odotusten pohtimiseen yhdessä.

Eri alojen ammattilaisten kokemuksia tarkastelevat tutkijat ovat havainneet, ettei työelämässä ole riittävästi tilaa tunteiden yhteiselle käsittelylle (ks. esim. Ilmonen 1999; Forsberg 2006). Suomalaiseen kulttuuriin liitetään usein vaikeneminen, hiljaisuus ja näkyvistä tunnereaktioista pidättäytyminen (Carbaugh, Berry & Nurmikari-Berry 2006). Viestinnän dosentti Nando Malmelin (2022) on todennut, että työyhteisössä on voitava avoimesti keskustella työhön liittyvistä kokemuksista, ideoista ja murheista, jotta on mahdollista kehittää uutta ja oppia yhdessä. Tunteiden yhteistä käsittelyä ja tunnekokemuksia voidaan tutkia etnografisella otteella.

Tunteista työyhteisöissä on kirjoitettu viime vuosina paljon yleishyödyllisiä oppaita (esimerkiksi Juuti & Salmi 2014; Salonen 2017; Tuominen 2020). Osa oppaiden kirjoittajista näkee tunteet työvälineinä esimerkiksi johtamisessa, osa korostaa myönteisen tunneilmaisun merkitystä työyhteisön hyvinvoinnille ja tarjoaa lukijoille välineitä omien tunnetaitojensa parantamiseen. Tyypillistä on tunteiden nimeäminen ja sitä kautta niiden luokittelu hyödyllisiin ja haitallisiin tunteisiin sekä tunteiden valjastaminen yksilön ja sitä kautta työyhteisön käyttövoimaksi. Tunteita tarkastellaan pitkälti yksilön ominaisuutena. Työelämä- ja organisaatiotutkimuksessa tunteet ymmärretään laajasti niin yksilön kokemuksina ja reaktioina kuin sosiokulttuurisesti rakentuneinakin (esim. Hökkä, Vähäsantanen & Paloniemi 2020; Ashforth & Humph-

rey 2022). On myös syytä huomioida, että vuorovaikutukseen perustuvassa etnografiassa tutkimusprosessissa tunteet ovat aina läsnä. Se, että tutkija tunnistaa ja hyväksyy omat tunteensa, on lähtökohta sille, että tutkija pystyy kriittisesti paikantamaan itsensä osaksi sosiokulttuurisesti rakentuvaa tutkimuskenttäänsä (Holck 2018; Suopajarvi 2019, 59–60).

Vaikka tunteet työyhteisössäkkin voivat olla yksilöllisiä, ne ovat samalla myös yhteisiä ja jaettuja, siis läpeensä sosiaalisia ja kulttuurisia. Ihmistieteiden piirissä on 2000-luvulta alkaen puhuttu niin sanotusta affektiivisestä käänteestä, jonka myötä affektien ja tunteiden tarkastelu on lisääntynyt merkittävästi (Timm Knudsen & Stage 2015; Rinne, Kajander & Haanpää 2020). Samalla on noussut esille affektien, tunteiden ja aistikokemusten erilainen, usein ei-kielellinen tieto: mitä se on, kuinka sitä voidaan tutkia ja mikä merkitys tällaisella tiedolla on. (Gilje 2016; Rinne, Kajander & Haanpää 2020; Suopajarvi ym. 2019.) Aistikokemuksiin kietoutuvat myös ruumiilliset kokemukset ja näiden tulkinta tiedostettuina, merkityksellistettyinä ja vahvasti kulttuurisina (työelämän ruumiillisuudesta ks. esim. Parviainen, Kinnunen & Kortelainen 2016).

Tässä luvussa perehdymme tunteiden tarkasteluun osana etnografista tutkimusta ja sovellamme tarkasteluamme kolmeen työelämään liittyvään kontekstiin. Tarkastelemme affektiivisuutta museoalan kontekstissa, opettajaksi opiskelevien nuorten kanssa sekä nuorisoalan tutkijoiden ja kehittämishankkeita tekevien henkilöiden kanssa. Etnografisen tutkimuksemme lähtökohtana on ajatus vuorovaikutuksessa vellovista monenlaisista kontekstuaalisista tunteista ja näiden sanallistamisen vaikeudesta (esim. Rinne, Kajander & Haanpää 2020; Suopajarvi ym. 2019). Pyrkimyksemme on tarkastella, miten tunteiden sosiaalisuuden ja kulttuurisuuden sekä erilaisen ruumiillisten aistikokemusten laajempi ymmärtäminen voi toimia voimavarana työyhteisöissä kohtaamissamme ristiriitaisissa, mutkikkaissa ja usein myös sosiaalisesti arkaluontoisissa tilanteissa (ks. myös Gould & Uusihakala 2016, 218). Metodologisesti hyödynnämme SENSOMEMO-hankkeessa kehittämiämme affektikortteja¹, joiden avulla tunteita voi tarkastella ryhmätyöskentelyssä. Olemme havainnoineet etnografisesti korttien testaustilanteita, joissa olemme itse olleet mukana ryhmien vetäjinä. Tarkoituksenamme ei ole ollut korttien avulla puuttua todellisuuteen, vaan auttaa osallistujia hahmottamaan ja jäsentämään työssään ilmeneviä aistikokemuksia ja tunteita sekä näiden kulttuurisia merkityksiä.

Tutkimusaineistomme toimivat havaintomuistiinpanot, valokuvat ja videotallenteet kolmesta affektikorttityöpajasta, jotka järjestimme vuoden 2022 aikana. Ensimmäisessä työpajassa museoalan työntekijät tarkastelivat tunteita suhteessa esineisiin, toinen järjestettiin tutkimusorganisaatiossa työskenteleville tutkimus- ja kehittämistyötä tekeville asiantuntijoille, jotka tarkastelivat tunteita suhteessa omaan työhönsä ja kolmas työpaja pidettiin opettajaksi ensimmäistä vuotta opiskeleville, jotka refleктоivat yhdessä rakentumassa olevaa ammatti-identiteettiään. Affektikortit ovat toimineet työpajoissa konkreettisena, käsinkosketeltavana välineenä, jonka avulla on ollut mahdollista tarkastella ja sanallistaa erilaisissa tilanteissa tuottuvaa

¹ Affektikortit on kehitetty osana Suomen Akatemian rahoittamaa Sensory and Material Memories: Explorations on Autobiographical Materiality (SENSOMEMO) -tutkimushanketta (334247).

haurasta, hiljaista tietoa, tunteita sekä niihin liittyviä merkityksiä (käsinkosketeltavuudesta esim. Paterson 2009). Tässä luvussa kuvaamme korttien käytön prosessia ja pohdimme samalla vuorovaikutuksen kehittymistä sekä luottamuksen ja empatian merkitystä osana kollektiivista tiedontuotantoa (ks. esim. Suopajarvi ym. 2019).

Pelillistäminen ja leikki liittyvät kiinteästi affektikorttien käyttöön ja niiden kehittämiseen. Hollantilainen historioitsija Johan Huizinga kirjoittaa leikin luomasta taikapiiristä kirjassaan *Leikkivä ihminen* (Homo Ludens) vuodelta 1938. Myöhemmin pelillistämisestä kirjoittaneet tutkijat (esim. Salen & Zimmerman 2004) ovat hyödynneet taikapiirin käsitettä tietokonepelien tutkimuksessa. Taikapiiri syntyy pelin tai leikin alkaessa. Sillä on oma paikkansa ja aikansa, omat sääntönsä sekä oma mystinen vetovoimansa. Taikapiiriin liittyy usein jotain konkreettista, kuten pelialusta tai tässä tapauksessa affektikortit, jotka konkretisoivat pelin maailmaan siirtymistä ja nostavat pelin aikaiset tapahtumat tavanomaisen arkisen keskustelun yläpuolelle. (Luoto 2011; Salen & Zimmerman 2004.)

Laajemman etnografisen kehikon sisällä tutkimuksemme perustuu antropologi Sarah Pinkin (2009) kehittelemään aistietnografiseen lähestymistapaan. Se ei ole yksittäinen menetelmä, vaan pikemminkin refleksiivinen ja kokeellinen prosessi, jossa tutkijan ruumiillisuus sekä tutkijan ja tutkimukseen osallistuvien henkilöiden ja näitä ympäröivän materiaalisien todellisuuden vuorovaikutussuhteet ovat tärkeä osa tiedonmuodostusta (Pink 2009; ks. myös Koskinen-Koivisto & Lehtovaara 2020). Ymmärryksemme toimijuudesta kumpuaa posthumanistisesta ja uusmaterialistisesta lähestymistavasta, jossa toimijuus ei kuulu ainoastaan ihmisille, vaan sitä voi olla muilla elollisilla tai elottomilla toimijoilla (Barad 2007; Braidotti 2019; Gamble, Hanan & Neil 2019), kuten tässä tapauksessa esimerkiksi affektikorteilla. Etnografeina meitä kiinnostaa ihmisten ja ei-ihmistoimijoiden välinen vuorovaikutus ja näissä kohtaamisissa syntyvä tieto.

Kuvaamme ensin teoreettiset lähtökohtamme, jonka jälkeen luomme katsauksen affektikorttityöpajoihin, joissa olemme keränneet etnografisella otteella empiirisen tutkimusaineistomme. Sen jälkeen pohdimme tunteiden tarkastelua osallistujiemme viitoittamista näkökulmista. Lopuksi pohdimme, miten affektikorttien avulla on mahdollista tehdä näkyväksi ja hyödyntää työelämässä vaikuttavia monenlaisia tunteita ja niiden merkityksiä.

Affektiteorioiden kautta hiljaisen ja hauraan tiedon jäljille

Affektiivisen käänteen myötä tunteiden ja ruumiillisen tiedon näkökulmaa on sovellettu hyvin monenlaisissa tutkimuksissa. Affektiteoreetikot ovat rakentaneet lukuisia erilaisia lähestymistapoja, joiden sisällä vallitsee myös erimielisyyksiä (Blackman & Venn 2010; Rinne, Kajander & Haanpää 2020; Wetherell 2012). Ymmärrämme affektit vuorovaikutuksessa syntyviksi kulttuurisiksi ja sosiaalisiksi voimiksi, jotka liikuttavat ihmisiä (Ahmed 2014; Suopajarvi ym. 2019). Affektiivisuus ei näin ollen ole ominaisuus, vaan ennemminkin toimintaa ja sosiaalisia käytäntöjä (ks. Bille & Simonsen 2021). Luvussa kohdennamme katseemme sekä ruumiilliseen että sanalliseen tuntei-

den ilmaisuun, ja pyrimme näin pääsemään affektiivisen tiedon jäljille. Tämä ei ole aina helppoa, sillä tunteista puhumista on pitkään pidetty niin sanotun järkiajattelun vastakohtana (esimerkiksi Ahmed 2014) ja niistä on ollut vaikea puhua ja kirjoittaa. Omissa tutkimuksissamme ja myös tähän lukuun liittyvissä työpajoissa olemme huomanneet, että tunteista – myös hankalista tunteista – keskustellaan varsin avoimesti. Sen sijaan tunteiden erittelyä sekä niiden näyttämistä ryhmissä pidetään vaikeana. Myös ruumiillisten aistikokemusten jäsentäminen sanallisesti on usein vaikeaa.

Kielitoimiston sanakirjan määritelmän mukaan sana affekti tarkoittaa voimakasta tunnetilaa. Useimmat affektiteoreetikot pitävät tunteita affektien kielellisenä ilmauksena, joka edellyttää tiedostamista. Affekti puolestaan hahmotetaan usein tunteen esitietoisena, ruumiillisena kokemuksena tai tapahtumana. Arkipuheessa sanoja tunne ja affekti käytetään usein synonyymeinä, eivätkä kaikki tutkijatkaan kannata tätä erontekoa (esim. Wetherell 2012). Myös omassa tekstissämme käytämme näitä sanoja synonyymeinä, sillä kannatamme kahtiajakoja välttävää affektitutkimusta. Samalla haluamme korostaa affektien ja tunteiden yhteenkietoutuneisuutta: affektiivisessä kokemuksessa yhdistyvät ruumiillisuus, sen kulttuurinen konteksti ja näiden representaatiot. (Rinne, Kajander & Haanpää 2020, 8–9; Suopajarvi ym. 2019; Wetherell 2012, 4.)

Kulttuurintutkija Sara Ahmed (2014) painottaa, että affektit ovat tahmeita, ja ne tarttuvat ihmisiin ja esineisiin. Ahmed korostaa, etteivät tunteet ”löydy subjekteista tai objekteista vaan ne tuottuvat vuorovaikutuksessa kiertoliikkeen myötä”. Tämä argumentti korostaa tunteiden liikettä yksilöiden välillä ja sitä kautta niiden sosiaalista luonnetta. Liikkeestä johtuen tunteita ei tulisi käsittää yksilön ominaisuuksina, vaan erityisesti kulttuurisina ja sosiaalisina käytäntöinä. (Ahmed 2014, 19–20.) Tunteet ovat läsnä kaikkialla, ja antropologi Kathleen Stewart (2007, 2–3) määrittelee affektit ”tavanomaisiksi” (*ordinary affects*). Tavanomaisilla tunteilla hän tarkoittaa arkeen kuuluvaa lähes huomaamatonta tunteiden virtaa. Tunteet muodostavat vuorovaikutuksen vyöhykkeen, jossa erilaiset kokemukset, suhteet, tapahtumat, materiaaliset elementit ja kulttuuriset merkitykset kohtaavat.

Affektiivista tietoa voidaan pitää hauraana tietona, koska useisiin aisteihin kytkeytyviä kokemuksia on usein hankala sanallistaa tai muistaa täsmällisesti. Tutkimuksessa affektiivisen tiedon merkitystä voidaan aliarvioida, koska monikerroksista tiedontuotantoa on hankala kuvata selkeästi (Koskinen-Koivisto & Lehtovaara 2022) ja tieto voi jäädä epämääräiseksi (Rinne, Kajander & Haanpää 2020). Hauraalla tiedolla on yhteys filosofi Michael Polanyin (1966) luomaan käsitteeseen hiljainen tieto (*tacit knowledge*), joka on semanttisen ja kielellisen ymmärryksen ulkopuolelle jäävää tietoa, joka puolestaan kytkeytyy tiiviisti ruumiilliseen tietoon. Esimerkiksi työtapamme saattavat tallentua osaksi hiljaista tietoa, jota emme aina osaa selittää. Hiljaista tietoa on mahdollista tehdä näkyväksi moniaistisuutta korostavan aistietnografian avulla, jossa sekä tutkija että tutkittava ovat osallisia tutkimusaineiston tuottamisessa. Aistietnografisessa tutkimuksessa on keskeistä reflektoida työpajoissa tapahtuvaa vuorovaikutusta, osallistujien reaktioita ja ruumiin kieltä (ks. Koskinen-Koivisto & Lehtovaara 2022).

Työpajatyöskentely

Affektiteoreettinen lähestymistapa voidaan määritellä innovatiiviseksi strategiaksi, jossa tutkimuskysymysten muotoutuminen, tutkimusaineiston kerääminen ja tuottuminen sekä aineiston ymmärtäminen kietoutuvat toisiinsa ja liittyvät kiinteästi affektiivisiin prosesseihin. (Timm Knudsen & Stage 2015.) Kehitimme affektikortit affektiteorioihin ja refleksiiviseen aistietnografiaan pohjautuvan ymmärryksemme pohjalta alkuvuodesta 2022. Korttien alkuperäinen tarkoitus oli toimia työkaluna affektiivisten esinesuhteiden tarkastelussa museoalan ammattilaisille järjestetyssä työpajassa.

Työpajassa kokeilimme ensimmäisen kerran, miten kortit tuovat esiin affektiivista tietoa, aistimuistoja ja ruumiillisia kokemuksia. Kukin työpajan osallistuja toi mukanaan esineen tai kuvan esineestä, josta halusi kertoa. Lisäksi jokainen osallistuja lähetti meille tutkijoille etukäteen lyhyen kirjoitetun tarinan esineen historiasta ja sen merkityksestä. Lopuksi pohdimme yhdessä osallistujien kanssa, miten tätä tietoa voisi hyödyntää kokoelmatyössä ja miten affektiivista tietoa kuten haastattelutilanteeseen liittyvää ruumiillista vuorovaikutusta voisi tallentaa kokoelmaluetteloiden esinetietoihin (ks. tarkemmin Viikki 2024). Museoammattilaisille järjestettyyn työpajaan osallistui kahdeksan henkilöä ja kaksi havainnoijaa. Videoimme koko työpajan, oman alustuksemme ja yhteisen työskentelyn, valokuvasimme työskentelyn korttien kanssa, teimme työpajasta muistiinpanoja ja kirjoitimme kenttätyöpäiväkirjaa. Ensimmäisen esinetyöpajan jälkeen kortteja muokattiin palautteen perusteella ja seuraavassa versiossa mahdollistettiin esineiden tarkastelun lisäksi työhön ja paikkaan liittyvä tarkastelu.

Toinen työpaja järjestettiin ensimmäistä vuotta opettajaksi opiskeleville ja siinä pohdittiin opiskelijoiden kanssa syntymässä olevaa ammatti-identiteettiä. Suunnitelimme tarkastelevamme korttien avulla opiskelijoiden aiempia affektiivisia kokemuksia kouluympäristöstä sekä opetusharjoitteluihin eteen tulevia liittyviä tilanteita. Työpaja kokoontui kaksi kertaa ja osallistujia ryhmässä oli 16–17. Ensimmäisellä kerralla tarkastelimme affektikorttien avulla osallistujien omia tunteita ja pohdintoja opiskelun ensimmäiseen harjoitteluun liittyen. Työpajasta tallennettiin tutkijoiden kirjoittamat muistiinpanot ja valokuvat korttien käytöstä. Koska kyse oli opiskelijoista ja heidän luottamuksellisesti jakamistaan kokemuksista, sovimme osallistujien kanssa etukäteen, ettei osallistujia kuvata siten, että he olisivat tunnistettavissa. Toisella kerralla osallistujat tarkastelivat omia ruumiillisia tuntemuksiaan ja aistikokemuksiaan erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. He pohtivat myös empatian kokemuksen muodostumista ja vallan tuntua. Myös tätä työpajaa valokuvattiin ja affektikorttien muodostelmat eli ”tunnekartat” (esim. kuva 7.1.) tallennettiin. Tutkijat kirjoittivat työpajasta jälleen kenttäpäiväkirjaa.

Kolmannessa työpajassa, jonka Kristiina Korjonen-Kuusipuro järjesti yksin, pohdittiin 11 tutkija- ja kehittäjätaustaisen henkilön kanssa omaan työhön liittyviä tunteita ja niiden kulttuurisia merkityksiä. Nuorten parissa työtään tekevien tutkijoiden ja kehittäjien työssä tunteet, myös vaikeat tunteet ovat aina läsnä. Akateemisen työn

konventiot vahvistavat kuitenkin ajatusta, että omat tunteet olisi pidettävä erillään tieteellisestä puheesta, ja tällä työpajalla haluttiin erityisesti edistää tutkijoiden ja kehittämishankkeissa työskentelevien refleksiivistä näkemystä suhteessa omaan työhönsä. Myös tästä työpajasta tutkija kirjoitti kenttätyöpäiväkirjaa ja tunnekartat kuvattiin osaksi tutkimusaineistoa.

Kuva 7.1. Työpajoissa syntyi hyvin eri tavoin aseteltuja tunnekarttoja, jotka kuvattiin osaksi tutkimusaineistoa. Kuva Kristiina Korjonen-Kuusipuro.

Affektikortit tunteiden tulkkeina

Affektikorttityöpajat alkavat korttien ja niiden taustalla olevien ajatusten lyhyellä esittelyllä, jonka jälkeen osallistujat jakautuvat 3–4 hengen ryhmiin ja saavat tarkemmat ohjeet korttien käyttöön. Affektikortit jakautuvat kolmeen kehään: aistikokemuksiin, tunnekokemuksiin sekä näiden kulttuurisiin merkityksiin. Koska jokaisen kehän läpikäyminen vaatii aikaa, olemme ensimmäistä työpajaa lukuun ottamatta jakaneet työskentelyä niin, että yhdellä kerralla on työستetty ainoastaan yhtä kehää. Jokainen työpaja päättyy loppukeskusteluun, jossa käydään yhdessä läpi esille nousseita tunteita ja tilanteita sekä näihin mahdollisesti liittyviä ristiriitoja tai hankalia seikkoja. Loppukeskustelun tavoitteena on tilanteen purkaminen niin etteivät työpajassa esille nousseet tunnekokemukset jää vaivaamaan kenenkään mieltä. Tutkijoina työskentelemme asiantuntijan roolissa, emme ole terapeutteja. Siksi korostamme, että haluamme nimenomaan selvittää tunteiden jaettuja, kulttuurisia merkityksiä ja tarkastella korttien avulla yhdessä tuotettua tietoa.

Affektikorttien käyttöön liittyy tunteiden sanallistaminen. Suomen kielen tunnesemantiikkaa tutkineen Seija Tuovilan (2005) mukaan suomalainen osaa kuvata keskimäärin 20 tunnetta. Naisilla on tunteille hieman enemmän sanoja (23,0) kuin miehillä (17,6). Eniten tunnesanoja on vanhimman ikäluokan naisilla. Tuovilan tutkimuksen mukaan miehille tärkein tunnesana oli viha. Sen jälkeen tulivat tärkeysjärjestyksessä ilo, rakkaus ja suru. Naisten kognitiivisesti tärkein tunnesana oli ilo, jonka jälkeen tulivat rakkaus ja viha. Tuovila päätyi tutkimuksessaan tulokseen, jossa sanaston tasolla tarkasteltuna suomalainen kuvaa kielteisiä tunteita (59 %) monisaisemmin kuin myönteisiä tunteita (39 %). Affektikortteja laatiessamme keräsimme tunteita lukuisista tunnesanojen listoista ja teimme saman huomion: kielteisiksi miellettyjä tunnesanoja tuntui olevan huomattavasti enemmän kuin myönteisiksi miellettyjä tunnesanoja. Jako kielteisiin ja myönteisiin tunteisiin on hyvin yksilöllinen, ja tärkeämpää onkin kysyä mitä nämä tunteet tekevät ja miksi ajattelemme joidenkin tunteiden olevan kielteisiä tai myönteisiä.

Affektikorttien kehittäminen on yhä käynnissä. Kehittämisprosessissa on hyödynnetty design-antropologiaa, joka karkeasti määriteltynä tarkoittaa suunnittelun ja/tai muotoilun yhdistämistä antropologiaan (esim. Haverinen 2018; Otto & Smith 2013). Korttien kehityksessä olemme nähneet tämän yhteyden kaksisuuntaisena: olemme tehneet tutkimusta korttien keinoin, mutta korttien suunnittelussa on myös hyödynnetty affektiteorioita ja tutkimustietoa. Korttien kehitysprosessi ei ole lineaarinen, alusta loppuun etenevä, vaan kortteja on kehitetty ja tullaan jatkossakin kehittämään hyvin käyttäjälähtöisesti räätälöimällä niitä eri osallistujien tarpeisiin. Olemme esimerkiksi lisänneet korttipakkaan mukaan tyhjiä kortteja, joihin osallistujat voivat kirjoittaa puuttuvia tunnesanoja, aistikokemuksia tai kulttuurisia merkityksiä. Näin korttipakka rikastuu jokaisella käyttökerralla. Työpajoissa on esimerkiksi keskusteltu siitä, miten tunne ja usein sitä hyvin lähellä oleva kulttuurinen merkitys ymmärretään, ja tällainen keskustelu on puolestaan heijastunut omaan tutkimukseemme. Kuvatun kaltainen tiedon yhteistuottaminen on lähellä uusmaterialistista ymmärrystä siitä, kuinka tutkimusaineistot ja tieto yhteismuotoutuvat ihmis- ja ei-ihmistoimijoiden kuten esineiden ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa (ks. Barad 2007; Järviluoma ym. 2021). Tiedon yhteistuottamiseen liittyy aina myös ajallinen ulottuvuus, sillä menneisyyden tapahtumat ja muistot ovat osa ihmisten kokemuksia (Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro 2022).

Liikuttavat esinesuhteet

Museoalan ammattilaisille suunnatussa ensimmäisessä esinetyöpajassa osallistujat pohtivat korttien avulla työssään tarkastelemaan tai omaan elämäänsä sisältyviä tärkeitä ja tunnepitoisia esinesuhteita. Työpajan tavoite liittyi olennaisesti osallistujien museoalan työhön: tavoitteena oli lisätä ymmärrystä nimenomaan esineisiin liittyvistä tunteista ja aistikokemuksista sekä pohtia tapoja, joiden avulla tunteita ja aistimuistoja olisi mahdollista tallentaa osaksi museoesineistä kertovaa tietokan-

taa. Suurin osa osallistujista oli kokoelmatyötä ja erityisesti nykydokumentointia tekeviä ammattilaisia. Ennen työpajaa osallistujat valitsivat joko työhönsä tai omaan elämäänsä liittyvän itselleen tärkeän esineen ja kirjoittivat siitä lyhyen kuvauksen. Kuvauksessa kerrottiin mikä esine on ja miksi henkilö koki sen tärkeäksi. Osallistujat saivat tuoda esineen työpajaan mukanaan. Muutama osallistuja valitsi esineen museokokoelmista ja kirjoitti omista tunteistaan työhönsä liittyen. Työpajassa esineisiin liittyviä aistikokemuksia, tunteita ja näiden kulttuurisia merkityksiä tarkasteltiin kolmen henkilön ryhmissä.

Työpajassa korostuivat materiaalisuuteen kietoutuvat aistikokemukset ja niiden ajallinen ulottuvuus. Monet työpajan esineistä liittyivät osallistujien lapsuuteen, esineitä kosketeltiin, pyöriteltiin käsissä ja jopa haisteltiin. Osallistujat ovat museoissa tapahtuvassa työssään tottuneet arvioimaan esineiden valmistustapoja ja materiaaleja, mutta nyt keskityimme erityisesti aistimuistoihin. Moniin esineisiin liittyi syväle painuneita aistimuistoja, joita kertoessa muutkin osallistujat pystyivät ikään kuin sukeltamaan menneisyyteen ja muistamaan vastaavia kokemuksia. Aistien ja materiaalisuuden merkitys muistin toiminnalle ylipäättään on tunnistettu keskeiseksi erityisesti lapsuusmuistojen kohdalla, sillä lapset ovat tekemisissä maailman kanssa juuri aistien ja materiaalisuuden kautta ja ottavat paikkoja haltuun leikin avulla (ks. esim. Cloke & Jones 2005; Koskinen-Koivisto & Seitsonen 2019; kuva 7.2.).

Kuva 7.2. Koskettaminen ja eri aistien kautta saatavan tiedon pohtiminen oli tärkeä osa esine-työpajan antia. Kuva Kristiina Korjonen-Kuusipuro.

Työpajassa liikututtiin useasti. Osa osallistujista varautui liikuttumiseen jo etukäteen. Eräs osallistuja kirjoitti sähköpostissaan tutkijalle, ettei voi itkemättä kertoa tarinaansa muille. Hän tuntui olevan huolissaan myös siitä, mitä tapahtuisi, jos ja

kun näin kävisi. Toinen osallistuja palasi liikituksen tunteeseen vielä palautteensaankin ja kirjoitti seuraavaa: "Vaikka olin valinnut esineen museokokoelmasta niin liikutuin silti. En olisi pystynyt kertomaan henkilökohtaisesta esineestä itkemättä." Mielestämme tällainen pohdinta kuvastaa sitä, että affektiiviset kokemukset ovat työelämän "kuumia pisteitä". Voimakkaat tunnereaktiot ja niiden näyttäminen koetaan yhä epämukavaksi. Työpajamme osallistujat olivat asiantuntijoita ja kokivat tunteiden näyttämisen muille hankalaksi siitäkkin huolimatta, että he olivat toisilleen entuudestaan tuttuja, jopa läheisiä työkavereita. Työpajan ohjaajina korostimme tässä yhteydessä työpajan turvallista ilmapiiriä ja empaattista kohtaamista. Totesimme myös, että kaikenlaiset tunteet ovat sallittuja, eikä tunnereaktiota tarvitse peitellä tai pyydellä anteeksi.

Hetket, joissa tunteet tulivat voimakkaasti esille, olivat myös meille tutkijoille tunteikkaita. Pohdimme itsekkin, miten säilyttää työpajan vetäjän rooli, jos tunteet ottavat vallan. Kulttuurintutkijat Tiina Suopajarvi ja kumppanit (2019, 60) ovat todenneet, että kyky etäännyttää itsensä ja hallita tunteitaan on osa asiantuntijaroolin säilyttämistä emotionaalisesti tiheissä hetkissä. Samalla tutkijan tulee kuitenkin pyrkiä tietoisesti tunnistamaan mistä tunteet kumpuavat ja kuinka ne liikkuvat. Tunteita seuraamalla voi päästä jonkin merkittävän jäljille. Affektiivisuus on mahdollista nähdä tapana, toimintana ja toimijuuden kyvyn turvaamisena (Honkasalo 2013), tutkimuksen käyttövoimana ja tiedon tuottamisen edellytyksenä (Suopajarvi ym. 2019).

Pyysimme työpajan lopuksi osallistujien palautetta ja he saivat antaa sitä myös nimettömänä verkkoon avatun Padlet-taulun kautta. Saimme välitöntä palautetta turvallisesta ja tunteita arvostavasta ilmapiiristä, jossa tunteita oli helppo kokea ja tuoda esille. Kirjallinen palaute korosti tunteiden tutkimisen merkitystä. Osallistujat kokivat tärkeiksi "ymmärtää uudenlaista tunteista puhumisen ja ajattelun tasoa ja mitä merkitystä sillä voi esinetutkimuksessa olla". Tunteiden käsittely osana omaa työarkea ei ollut aivan tavanomaista. Yksi osallistujista pohtikin, "[o]n jotenkin erikoista, mitä kaikkea yhdestä esineestä saa 'ulos', kun sitä ja siihen liittyviä ajatuksia/tunteita pysähtyy miettimään. Esineiden kautta saa jotenkin jäsenneltyä asiaa eri tavalla kuin muuten." On tärkeä huomata, että vaikka työpaja kesti taukoineen kolme tuntia, osallistujat kaipasivat silti lisää aikaa tunteiden käsittelyyn. Keskeistä näyttäisikin olevan se, että työpajamme tarjosi ajan ja fyysisen ja henkisen tilan affektiivisten esinesuhteiden ja tunteiden pohdintaan.

Affektiiviset pohdinnat tulevasta opettajan ammatti-identiteetistä

Ammatillisen identiteetin rakentaminen on ruumiillista työtä ja myös vuorovaikutus rakentuu sanojen lisäksi ruumiillisista eleistä ja teoista (Heikkilä 2019; Parviainen, Kinnunen & Kortelainen 2017). Toinen työpajamme piti sisällään kaksi tapaamiskertaa, joista ensimmäisessä tarkasteltiin omaan tulevaan ammatti-identiteettiin ja työympäristöön liittyviä tunteita ja toisessa vuorovaikutustilanteisiin liittyviä aistikokemuksia ja näiden kulttuurisia merkityksiä. Osallistujat olivat vasta opiskelun-

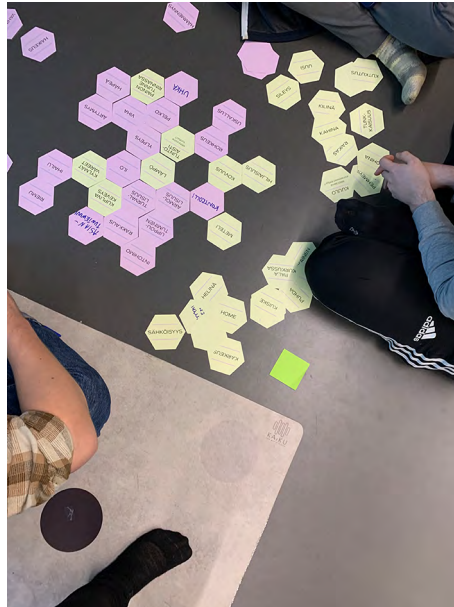
sa aloittaneita opiskelijoita ja tästä syystä heidän pohdintansa liittyivät opiskelujen aloittamiseen kuten lapsuuden kodista irtaantumisen ja uuden elämäntilanteen aiheuttamaan hämmennykseen. Näihin hyvin samankaltaisiin kokemuksiin sisältyi paljon monenlaisia tunteita: yhtäältä omilleen muutto toi iloa, toisaalta siihen sekoitui myös ikävää ja perheenjäsenten kaipuuta, ehkä hieman pelkoakin.

Tapaamiskerroilla tyhjiille kortteille kirjoitettiin paljon uusia tunteita. Näitä olivat esimerkiksi, epävarmuus, jännitys, epäonnistuminen, tunnollisuus ja onnistuminen, hauskuus, luottavaisuus, tuki, motivaatio, turhautuneisuus, stressi, epävarmuus ja ujous, innostus ja epäluulo. Keskustelussa nousi esille osallistujien kokemusten ja tunteiden samankaltaisuus. Monikaan ei ollut pohtinut kuinka samanlaisia tunteita muilla on, vaan oli pitänyt niitä ainutlaatuisina, vain itselleen kuuluvina. Tunteiden ja kokemusten jakaminen loi jaettua ymmärrystä. Näemme tilanteen myös kulttuuriantropologi Inkeri Aulan (2022, 359) kuvaamana keskinäisenä vaikuttamisena, jossa jaetut tunteet, affektiiviset kokemukset ja näiden kulttuuriset merkitykset ”kuljettavat omien aistimusten pohdintaa ja ilmaisua”.

Toisella tapaamiskerralla tarkastelimme korttien avulla vuorovaikutustilanteita ja tähän liittyen erityisesti niissä ilmeneviä ruumiillisia tuntemuksia ja kokemuksia. Tällä työskentelykerralla korostui työidentiteetin, tilan ja ruumiillisuuden yhteys sekä näiden merkitys tunteista puhuttaessa. Osallistujat saivat korttien avulla pohtia myös miltä empatia ja valta tuntuvat työkontekstissa. Empatialla tarkoitetaan yleisesti tapaa suhtautua toiseen ihmiseen ja hänen kokemuksiinsa ymmärtävästi (Hollan & Throop 2011). Sitä voidaan kuvata myös kannattelevaksi läsnäoloksi sekä ymmärrätyksi ja kuulluksi tulemisen kokemukseksi, jossa pystytään asettumaan toisen ihmisen näkökulmaan, jopa tuntemaan samoja tunteita (Saari ym. 2022). Empatiaan liitettiin esimerkiksi lohdun, armollisuuden ja turvallisuuden tunteita. Aistimellisesti ja ruumiillisesti empatiaan liitettiin lämmön tunne. Valta puolestaan koettiin kovana ja kylmänä, ja siihen liitettiin aluksi melko paljon kielteisiä tunteita. Keskusteluissaan osallistujat nostivat kuitenkin esille vallan tunteeseen liittyvää rohkeutta ja uskallusta, jopa syyllisyyttä.

Opiskelijoille järjestettyjen työpajojen kohdalla havaitsimme, että tilalla, jossa korttityöpaja järjestettiin, oli suuri merkitys. Kokoonnuimme toisella kerralla luokkatilassa, jossa osallistujat saattoivat istua tai maata lattialla ja asetella kortteja vapaammin erilaisiin muotoihin. Työpajan edetessä opiskelijat liikkuiivat tilaan ja tilasta pois, he lähenivät ja etääntyivät ruumiillisesti toisistaan sen mukaan, miten he halusivat kortteja asetella. Kun ensimmäisellä tapaamiskerralla vain yksi ryhmistä asetteli kortit selkeästi erityiseen muotoon (esimerkiksi kielteiset ja myönteiset tunteet olivat kuvion eri puolilla ja välissä oli tyhjää tilaa, vertaa kuvat 7.1. ja 7.3.), nyt lähes kaikki ryhmät asettelivat kortteja eri tavoin niin, että ne muodostivat erilaisia kuvioita. Opiskelijat pyrkivät rakentamaan yhtenäisiä tunnekarttoja ja jäsentämään kokemustaan muodon avulla. Mikäli joku tunteista ei kuitenkaan sopinut muotoon, se saatettiin jättää erilleen ja asettelun merkitystä selvennettiin sanallistamalla yhteyden puuttumista. Fyysinen opetustila mahdollisti vapaamman työskentelyn muotojen äärellä.

Se myös vapautti keskustelua ryhmissä ja yhteisessä loppukeskustelussa. Tila myös tasoitti tutkijoiden ja osallistujien välisiä valtasuhteita.

Kuva 7.3. Luokkatila, jossa affektikortit oli mahdollista levittää lattialle tuki ruumiillisen vuorovaikutuksen merkitystä. Tässä tilanteessa ihmisruumiit asettuivat toistensa rinnalle eri tavoin kuin perinteisessä luokkahuoneessa pöytien ympärille keskittyneessä työskentelyssä. Kuva Kristiina Korjonen-Kuusipuro.

Affektiivinen asiantuntijatyö

Korkeakouluissa tehtävään asiantuntijatyöhön, työyhteisöön ja työn sisältöön liittyy monenlaisia, osin ristiriitaisiakin tunteita (ks. myös Hokka, Kurtti & Ylijoki 2022). Moderniin asiantuntijuuteen liittyy ideaali, jonka mukaan ammattilainen kykenee pitämään omat (häiritsevät) tunteet taka-alalla ja järjen kontrollissa (Forsberg 2006). Myös tiedettä pidetään tunteista vapaana kenttänä. Tästä seuraa, että tiedeyhteisö työpaikkana pidättäytyy puhumasta ja käsittelemästä työhön liittyviä tunteita (Linjakumpu 2008). Tämä kävi ilmi kolmannessa työpajassa, jossa pohdittiin erityisesti omaan asiantuntijatyöhön sisältyviä tunnekokemuksia ja näiden kulttuurisia merkityksiä. Tutkija- ja kehittäjätaustaiset nuorisotutkimuksen kentällä työskentelevät osallistujat olivat tottuneita refleктоimaan omaa työtään. Kuten opiskelijatkin, myös tämän ryhmän osallistujat pohtivat sitä, että he olivat ajatelleet olevansa jollain tapaa yksin tunteidensa kanssa ja yllättyivät huomattessaan, kuinka samanlaisia kokemuksia työkavereilla oli. Korttityöskentelyn koettiin lähentävän ihmisiä toisiinsa ja eräs osallistujista korosti kokeneensa yllättäväksi sen, kuinka helppoa tunteista puhuminen oli jopa lähes vieraiden ihmisten kanssa. Tulkitsemme tämän yllätyksellisyyden

osaksi affektikorttityöskentelyn menetelmää. Siinä käsinkosketeltavat kortit luovat ympärilleen ilmapiirin, jossa tunteista puhuminen koetaan helpoksi ja tärkeäksi.

Asiantuntijatyöhön liittyy usein myös hyvin vaikeita tunteita – hankauskohtia – joista voi olla hankala puhua (Hiitola & Sotkasiira 2022; Hubbard, Backett-Milburn & Kemmer 2001; Suopajarvi ym. 2019). Tässä työpajassa tällaiset tunteet liittyivät nuorten parissa työskentelyssä kohdattuihin kuoleman kokemuksiin ja kuoleman läsnäoloon työelämässä ja myös omiin lapsuuden ja nuoruuden kokemuksiin, ”lapsuuden traumojen syviin vesiin” kuten yksi osallistuja työskentelyään kuvasi. Vaikeiden tunteiden pohdinnasta kumpusi toive erillisen sulkevan harjoituksen kehittämiseksi työpajan päätteeksi, jotta osallistujat pääsevät eroon raskaaksi kokemistaan tunteista ja voivat sen sijaan saada työpajasta voimavaroja tunteidensa käsittelyyn.

Korttien kanssa työskentely mahdollisti empaattisen kuuntelun ja lisäsi työkalujen tuntemusta. Empatialla on kuitenkin myös kääntöpuolensa, sillä emme voi koskaan täysin tavoittaa tai ymmärtää toisen henkilön kokemusta. Vaarana siis on, että empatia luo illuusion toisten kokemusten täydellisestä ymmärtämisestä (Hage 2009). Tämän vaaran välttämiseksi tarvitsemme enemmän vuorovaikutusta affektiivisiin kokemuksiin ja niiden kulttuurisuuteen liittyen. Affektikorttityöskentelyn pyrkimyksenä on avointen kohtaamisten luominen sekä rauhoittava ja kannatteleva läsnäolo. (Korjonen-Kuusipuro 2021.)

Käsinkosketeltava tieto

Olemme edellä tarkastelleet aistietnografisen tutkimuksen ja affektikorttien soveltuvuutta työelämän vuorovaikutuksen ja erityisesti tunteiden sekä tunnepitoisiin tilanteisiin liittyvien kulttuuristen merkitysten tarkastelussa. Lähtökohtanamme oli ajatus siitä, että tunteiden ja affektiivisten kokemusten käsittely, sanallistaminen ja jakaminen on helpompaa affektikorttien avulla.

Työpajoissa yllätyimme siitä rikkaudesta, jonka affektiivisista kokemuksista keskusteleminen tuotti. Affektikortit tarjosivat konkreettisen, käsin kosketeltavan välineen tunteista ja affektiivisista tilanteista puhumiseen. Valokuvaamamme tunnekartat kertovat, ettei ole väliä, miten tunteita nimeää, sillä kaikkiin tilanteisiin liittyy hyvin monenlaisia tunteita, jotka usein ovat keskenään ristiriitaisia. On toki tärkeää tunnistaa erilaisia tunteita, mutta vieläkin tärkeämpää on pohtia, mihin nämä tunteet liittyvät ja mitä ne saavat aikaan.

Työpajoissamme huomasimme, että erityisen tärkeää on myös pohtia millaiset tunteet kulttuurissamme ovat sallittuja: saako juuri opiskelemaan päässyt tuntee pettymystä ja olla epätietoinen alansa sopivuudesta itselleen? Saako museoalan ammattilainen liikuttua esineiden tarinoista tai nuorisotutkija tuntee voimattomuutta nuorten ahdingon edessä? Saako omista saavutuksistaan olla onnellinen ja ylpeä, kun työelämä kaikessa vaativuudessaan tuottaa kuvaa mahdottomista tavoitteista? Voiko esineiden kanssa ammatikseen työskentelevä kokea vastenmielisyyttä ja inhoa jonkin esineen kohdatessaan tai miten itsenäistä tutkimus- ja kehitystyötä tekevät

jaksavat käsitellä ja pääsevät käsittelemään työssä vellovia tunteita yhdessä? Näiden kysymysten kanssa jäädään työelämässä usein yksin, kun tunteiden käsittelylle ei ole tilaa eikä aikaa. Tärkeää olisi luoda mahdollisuus tunteiden äärelle pysähtymiseen työelämän arjessa.

Tunteista keskustelu on jo itsessään arvokasta. Kokemuksemme on, että järjestämissämme työpajoissa korttityöskentelyn kautta syntyy Huizingan (1984) sanoittama leikin kaltainen hetkellinen yhteisö, ”taikapiiri”, jonka osallistujat kokevat turvalisena ympäristönä tunteiden pohtimiselle. Kortit olivat myös hyvä väline tutustua ihmisiin empatian ja arvostuksen ilmapiirissä. Työpajoissa syntyneet tunnekartat muuttavat hiljaisen tiedon käsinkosketeltavaksi jaetuksi tiedoksi, jossa tunteet, aistikokemukset ja kulttuuriset merkitykset kietoutuvat yhteen. Tulkintamme mukaan korttien käsittely on auttanut osallistujia tunteiden merkityksen tarkastelussa, sillä kortin avulla tunne ikään kuin irtoaa yksilöstä ja saa uuden muodon. Lisäksi se liittyy toisten kokemuksiin, jolloin sitä on helpompi käsitellä ja ymmärtää. Korttien kanssa työskentely voi myös nostaa esille tunteita synnyttäneitä työtilanteita, joita voidaan lähteä käsittelemään yhdessä.

Etnografisessa tutkimuksessa tunteet ovat aina läsnä (Suopajarvi ym. 2019). Tutkijan ja tutkittavien kohtaamisissa tuottuu runsaasti tietoa, jonka tutkija pelkistää tiheäksi kuvaukseksi tutkimusprosessin kirjoitusvaiheessa. Tunteisiin ja aistikokemuksiin sekä niiden kulttuurisiin merkityksiin liittyy kuitenkin hyvin paljon näkyvätöntä ja haurasta tietoa, jota on hankala tehdä näkyväksi ja sanoittaa, sillä osa tästä tiedosta pakenee havainnointia ja tallentamista. Näin kävi myös meille. Vaikka affektikorttityöpajoissa oli videoimalla ja havainnoimalla mahdollista tehdä osa tunteisiin ja aistikokemuksiin liittyvästä tiedosta näkyväksi ja tallentaa, jäi tietoa väistämättä myös tutkijoiden ulottumattomiin. Jatkossa tulisi pyrkiä kehittämään affektikorttien käyttötilanteissa syntyvän tiedon tallentamista sekä aineiston tulkinnan tapoja ja menetelmiä muunlaisen etnografisen aineistonkeruun rinnalla.

Aistietnografiaan pohjautuvat työpajat toimivat refleksiivisenä prosessina, jossa osallistuvat henkilöt sanoittavat ja jakavat aistimuistojaan ja tunteitaan eläytyen empaattisesti toistensa kokemuksiin. Tässä ihmiskehojen ja käsin kosketeltavien affektikorttien vuorovaikutuksessa liikkuu monenlaisia tunteita, joita me etnografeina puolestaan havainnoimme ja analysoimme suhteessa työelämän kulttuuriseen kontekstiin. Affektikorttien eri kehät ohjaavat osallistujia tarkastelemaan ja jakamaan tunteita sekä pohtimaan syvällisemmin niiden kulttuurisia merkityksiä. Korttien kanssa työskentely on ryhmän, tässä tapauksessa, opiskelija- tai työyhteisön jäsenen yhteinen prosessi, joka auttaa hahmottamaan tunteiden merkitystä työelämässä. Tunteiden jakaminen auttaa ymmärtämään tunteiden liikettä ja niiden tarttumista ja myös sitä, miten tunnepitoisia tilanteita voidaan työyhteisöissä käsitellä.

Etnografisessa tutkimuksessa tutkijan omat tunteet ovat myös tärkeitä, sillä etnografi tekee töitä koko kehollaan ja persoonallaan. Etnografiassa korostuu refleksiivisyys, ja tutkijan tulisi pystyä tarkastelemaan sellaisiakin asioita, jotka ovat epämiellyttäviä, suuttuttavat, harmittavat, vaivaavat tai hämmentävät häntä. Kun tutkija tulee liikutetuksi, hän voi hyödyntää omia tunteitaan yhtenä analyysin välineenä ja pohtia

voisivatko asiat olla toisin. Tunteet tarjoavat mahdollisuuden uuden luomiseen, haastavat tutkittavien kerronnasta nousevia tulkintoja ja monipuolistavat tulkintaa. (DeLuca & Maddox 2015; Gilmore & Kenny 2015; Gould & Uusihakala 2016; Holck 2018; Suopajarvi ym. 2019, myös Vuorenmaa luku 4.)

Työn etnografiaan liittyen haluamme nostaa esille seuraavaa:

- Työyhteisöissä tulisi tarjota riittävästi aikaa ja tilaa tunteiden ja työhön liittyvän ruumiillisen ja hiljaisen tiedon käsittelyyn.
- Aistietnografiaan pohjautuvat affektikortit helpottavat työhön liittyvien tunteiden sanallistamista.
- Käsinkosketeltavien affektikorttien avulla tunteita on helpompi jakaa.
- Affektikorttimenetelmä soveltuu esimerkiksi asiantuntijuuden, ammatti-identiteetin ja työn arkeen kuuluvien roolien ja odotusten tarkasteluun. Menetelmä tuo esiin jaettuja ja yhteisiä kokemuksia ja voi näin tuottaa empatian kokemuksia.

Kirjallisuus

- Ahmed, S. (2004). *Cultural Politics of Emotion*. Lontoo: Routledge.
- Ashforth, B. E., & Humphrey, R. H. (2022). Institutionalized affect in organizations: Not an oxymoron. *Human Relations* 75(8), 1483–1517. <https://doi.org/10.1177/00187267221083093>
- Aula, I. (2022). Keskinäisen vaikuttumisen tiede ja taide ympäristökriisien keskellä. Teoksessa Taina Kinnunen & Juhana Venäläinen (toim.) *Kulttuurintutkimus tietämisen tapana*. Tampere: Vastapaino, 345–373.
- Bille, M. & Simonsen K. (2021). Atmospheric Practices: On Affecting and Being Affected. *Space and Culture* 24(2), 295–309. <https://doi.org/10.1177/1206331218819711>
- Blackman, L. & Venn, C. (2010). Affect. *Body & Society* 16(1), 7–28. <https://doi.org/10.1177/1357034X09354769>
- Carbaugh, D., Berry, M., & Nurmikari-Berry, M. (2006). Coding Personhood Through Cultural Terms and Practices: Silence and Quietude as a Finnish “Natural Way of Being.” *Journal of Language and Social Psychology* 25(3), 203–220. <https://doi.org/10.1177/0261927X06289422>
- Cloke, P. & Jones O. (2005). “Unclaimed Territory”: Childhood and Disordered Space(s). *Social and Cultural Geography* 6(3), 311–333. <https://doi.org/10.1080/14649360500111154>
- DeLuca, J. R., & Maddox, C. B. (2016). Tales from the Ethnographic Field: Navigating Feelings of Guilt and Privilege in the Research Process. *Field Methods* 28(3), 284–299. <https://doi.org/10.1177/1525822X15611375>
- Forsberg, H. (2006). Tunteet työssä–esimerkkinä sosiaalityönä tehtävä ihmissuhdetyö. Teoksessa Kaarina Määttä (toim.) *Tunteiden rakkaus ja rikkaus: Avaimia tunteiden tulkintaan*. Helsinki: Finn Lectura.
- Gilje, N. (2016). Moods and Emotions. Some Philosophical Reflections on the ‘Affective Turn’. Teoksessa Jonas Frykman & Maja Povrzanović Frykman (toim.) *Sensitive Objects and Material Culture*. Lund: Nordic Academic Press, 31–54.
- Gilmore, S. & Kenny, K. (2015). Work-worlds colliding: Self-reflexivity, power and emotion in organizational ethnography. *Human Relations* 68(1), 55–78. <https://doi.org/10.1177/0018726714531998>
- Gould, J. & Uusihakala, K. (2016). Jälkisanat: Refleksiivisyys ja tiedon laatu. Teoksessa Jeremy Gould & Katja Uusihakala (toim.) *Tutkija peilin edessä: Refleksiivisyys ja etnografinen tieto*. Helsinki: Gaudeamus, 218–228.
- Hage, G. (2009). Hating Israel in the field: on ethnography and political emotions. *Anthropological Theory* 9(1), 59–79. <https://doi.org/10.1177/1463499609103547>
- Haverinen, A. (2018). Ohituskaista kokemukseen? Etnografinen tiedonmuodostus verkkomuistopaikan suunnittelussa. Teoksessa Pilvi Hämeenaho, Tiina Suopajarvi & Johanna Ylipulli (toim.) *Soveltava kulttuurintutkimus*. Helsinki: SKS, 101–126.
- Heikkilä, M. (2019). Alanvaihto ja ammatillisen identiteetin muutos ruumiillisina tiloina ja tuntemuksina. *Aikuiskasvatus* 39(1), 19–33. <https://doi.org/10.33336/aik.80228>
- Hiitola, J. & Sotkasiira, T. (2022). Affektit ja ilmapiiri pakkomuuttajien haastatteluissa. Teoksessa Taina Kinnunen & Juhana Venäläinen (toim.) *Kulttuurintutkimus tietämisen tapana*. Tampere: Vastapaino, 207–237.

- Hokka, J. & Kurtti, E. & Ylijoki, O-H. (2022). Positiivisia tulevaisuuskuvia, pelinrakentamista, pelkoa ja huolta Yliopiston johdon ja tutkijoiden strategiapuhe yliopiston affektiivisen miljööön rakentajana. *Kulttuurintutkimus* 39(4), 37–54. <https://journal.fi/kulttuurintutkimus/article/view/115736>
- Holck, L. (2018). Affective ethnography: reflections on the application of “useful” research on workplace diversity. *Qualitative Research in Organizations and Management* 13(3), 218–234. <https://doi.org/10.1108/QROM-11-2016-1456>
- Honkasalo, M-L. (2013). Katveessa - Pieni toimijuus kriittisenä avauksena toiminnan teoriaan. *Tiede ja edistys* 38(1), 42–61. <https://doi.org/10.51809/te.105092>
- Hubbard, G., Backett-Milburn, K. & Kemmer, D. (2001). Working with emotion: Issues for the researcher in fieldwork and teamwork. *International Journal of Social Research Methodology* 4(2), 119–137. <https://doi.org/10.1080/13645570116992>
- Huizinga, J. (1984). *Leikkivä Ihminen: Yritys kulttuurin leikkiaineoksen määrittelemiseksi*. Porvoo: WSOY.
- Hökkä, P., Vähäsantanen, K. & Paloniemi, S. (2020). Emotions in Learning at Work: a Literature Review. *Vocations and Learning* 13(1), 1–25. <https://doi.org/10.1007/s12186-019-09226-z>
- Ilmonen, K. (1999). Työelämä ja tunteet. Teoksessa Sari Näre (toim.) *Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja säätelyä*. Helsinki: SKS, 299–324.
- Juuti, P. & Salmi, P. (2014). *Tunteet ja työ. Uupumuksesta iloon*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Järviluoma, H., Aula, I., Pöllänen, S., Pärjälä, E., Tiainen, M. & Venäläinen, J. (2021). Kaupunki taiteena ja taiteilijat kaupungissa. Taiteentekemisen ja ympäristön yhteismuotoutuminen aistielämäkerrallisilla kävelyillä. Teoksessa Tanja Vahtikari, Terhi Ainiala, Aura Kivilaakso, Pia Olsson & Panu Savolainen (toim.) *Humanistinen kaupunkitutkimus*. Tampere: Vastapaino, 61–94.
- Kivimäki, V. (2018). Sodanjälkeisiä hiljaisuuksia: kokemusten, tunteiden ja trauman historiaa. Teoksessa Marja Tuominen & Mervi Löfgren (toim.) *Lappi palaa sodasta. Mielen hiljainen jälleenrakennus*. Tampere: Vastapaino.
- Korjonen-Kuusipuro, K. (2021). Empatialla lisää vaikuttavuutta. Teoksessa Anu Haapala (toim.) *Kestävää hyvinvointia kehittämässä 2021. Vaikutuksista kohti vaikuttavuutta*. XAMK Kehittää 184. Mikkeli: Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.
- Koskinen-Koivisto, E. & Seitsonen, O. (2019). Landscapes of Loss and Destruction. Sámi Elders’ Childhood Memories of the Second World War. *Ethnologia Europaea* 49(1), 24–40. <https://doi.org/10.16995/ee.816>
- Koskinen-Koivisto, E. & Lehtovaara, T. (2020). Embodied adventures. An experiment on doing and writing multisensory ethnography. Teoksessa Tuuli Lähdesmäki, Eerika Koskinen-Koivisto, Viktorija L.A. Čeginskas & Aino-Kaisa Koistinen (toim.) *Challenges and Solutions in Ethnographic Research. Ethnography with a twist*. Lontoo: Routledge, 21–35.
- Koskinen-Koivisto, E. & Lehtovaara, T. (2022). Aistietnografia. Teoksessa Outi Fingerroos, Konsta Kajander & Tiina-Riitta Lappi (toim.) *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. Helsinki: SKS, 236–258.
- Kuusisto, A-K. & Korjonen-Kuusipuro, K. (2022). Tiedon yhteistuottamisen käytännöt. Muistoihin perustuva kokemustieto päätöksenteon tukena. Teoksessa Ulla Savolainen

- & Riikka Taavetti (toim.) *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*. Helsinki: SKS, 415–437.
- Linjakumpu, Aini (2008). Akateeminen johtajuus etsii paikkaansa –Tunnejohtaminen yliopistojen voimavaraksi? *Tieteessä tapahtuu* 7/2008. <https://journal.fi/tt/article/view/688/568>
- Luoto, T. (2011). *Digitaalinen taikapiiri. Pelien ja leikkien kulttuurin murroksen vaikutuksista liikunnalliseen aktiivisuuteen*. Kulttuuriantropologian essee. Viitattu 3.1.2023. http://www.student oulu.fi/~tiluoto/digitaalinen_taikapiiri.pdf
- Malmelin, N. (2022). Mielipidekirjoitus. Tebatti: Työpaikoilla ollaan hiljaa ja se on vaarallista. *Talouselämä* 13.11.2022. Viitattu 3.1.2023. <https://www.talouselama.fi/uutiset/tebatti-tyopaikoilla-ollaan-hiljaa-ja-se-on-vaarallista/608ecd54-5243-4b44-baa7-c2b0b1b43ff3>
- Otto, T. & Smith, R. (2013). Design Anthropology: A Distinct Style of Knowing. Teoksessa Wendy Gunn, Ton Otto & Rachel Charlotte Smith (toim.) *Design Anthropology. Theory and Practice*. Lontoo & New York: Bloomsbury, 1–29.
- Parviainen, J. & Kinnunen, T. & Kortelainen, I. (toim.) (2016). *Ruumiillisuus ja työelämä. Työelämä jälkiteollisessa taloudessa*. Tampere: Vastapaino.
- Paterson, M. (2009). Haptic geographies: ethnography, haptic knowledges and sensuous dispositions. *Progress in Human Geography* 33 (6), 766–788. <https://doi.org/10.1177/0309132509103155>
- Pink, S. (2009). *Doing Sensory Ethnography*. Lontoo & New York: SAGE.
- Polanyi, M. (1966). *The Tacit Dimension*. New York: Doubleday & Company.
- Rinne, Jenni, Kajander, Anna & Haanpää, Riina (2020). Johdanto: Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa. Teoksessa Jenni Rinne, Anna Kajander & Riina Haanpää (toim.) *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. Helsinki: Ethnos, 5–30.
- Saari, E., Koivisto, T., Koskela, I., Käsälä, M., Levonius, V. & Turunen, J. (2022). *Enemmän aikaa empatialle? Hoivatyön teknologiavälitteinen viestintä ja työhyvinvointi. Tietoa työstä*. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Salonen, Eveliina (2017). *Intuitio ja tunteet johtamisen ytimessä*. Helsinki: Alma Talent.
- Salen, K. & Zimmerman, E. (2004). *Rules of Play: Fundamentals of Game Design*. Cambridge & London: MIT Press.
- Stewart, K. (2007). *Ordinary Affect*. Durham and London: Duke University Press.
- Suopajarvi, T., Koskinen-Koivisto, E., Korjonen-Kuusipuro, K., Hytönen, K-M. & Hämeenaho, P. (2019). Tunteilla on väliä. Tutkijan tunteet etnografisessa tutkimusprosessissa. *Elore* 26(2), 42–67. <https://doi.org/10.30666/elore.77809>
- Timm Knudsen, B. & Stage, K. (2015). Introduction: Affective Methodologies. Teoksessa Britta Timm Knudsen & Carsten Stage, K. (toim.) *Affective Methodologies. Developing Cultural Research Strategies for the Study of Affect*. Basingstoke & New York: Palgrave MacMillan, 1–22.
- Tuominen, C. (2020). *Tunteet eivät kuulu työpaikalle*. Helsinki: Otava.
- Tuovila, S. (2005). *Kun on tunteet. Suomen kielen tunnesanojen semantiikkaa*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Viikki, I. (2024). *Etnografinen tutkielma affektikorteista esinetutkimuksessa ja museotutkimuksessa*. Maisterintutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-202405203737>